

УДК 378.147:811.133.1'36

Амеліна С.М.*

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Розглянуто питання формування граматичної компетенції як важливої складової іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів. Порівняно переваги оволодіння граматикую в комунікативних контекстах і формального викладання граматики. Висвітлено рівні сформованості граматичної правильності у відповідності до загальноєвропейських вимог до мовної освіти. Акцентовано на необхідності вивчення граматики у практичному використанні мови, що сприяє успішній комунікації. Представлено особливості роботи майбутніх філологів над граматичними помилками. Запропоновано засоби формування граматичної компетенції майбутніх філологів.

Ключові слова: граматична компетенція, комунікація, методика, іноземна мова, студент.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується глобалізаційними процесами, зростанням ролі комунікації, розвитком багатомовності та іншими тенденціями, пов'язаними із необхідністю володіння іноземними мовами. Тому вивчення іноземних мов набуває дедалі більшого значення у професійній підготовці фахівців, особливо майбутніх філологів. При цьому місце граматики у викладанні мов було і залишається дискусійним питанням. Останнім часом обговорюються переваги і вади формального викладання граматики у контексті сприяння вивченню мови. Однак, більшість дослідників у галузі прикладної лінгвістики вважають необхідною умовою для оволодіння мовою функціональне використання граматики в комунікативних контекстах.

Мета статті – розглянути питання методики формування граматичної компетентності майбутніх філологів.

Методичні аспекти формування іншомовної компетентності філологів були предметом дослідження Н. Бориско, Т. Кияка, Л. Нагірного, С. Ніколаєвої та ін. Питання навчання граматики вивчали Л. Волкова, О. Палій, Т. Стеченко та ін. Контроль рівня сформованості англomовної граматичної компетенції майбутніх філологів розглядав В. Осідак, а формування граматичної компетенції у майбутніх викладачів французької мови з комп'ютерною підтримкою – Д. Руснак. Однак, методика формування граматичної компетентності майбутніх філологів потребує детального дослідження.

Серед лінгвістів і методистів немає єдиної думки щодо викладання граматики при вивченні іноземної мови. Представники структуралістського підходу вважають, що граMATика має окремо вивчатися, закріплюватися і практикуватися студентами. Прихильники комунікативного підходу переконані, що граMATика засвоюється успішніше, коли вона подається у «комунікативній упаковці». Відповідно і викладачі стоять на протилежних позиціях, частина з них відстоює думку про відокремлення граматики від решти аспектів іноземної мови, а інші розглядають мовні структури з функціональної точки зору в комунікативній мовленнєвій діяльності.

Під цим кутом зору доцільним є звернення до методичних засад «Рамкової програми з німецької мов для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України», яка є основою для планування та організації занять з німецької мови, що орієнтуються на «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти». Програма спрямована на практичну міждисциплінарну та професійну орієнтацію занять з німецької мови, в центрі уваги яких знаходиться студент. Її важливою метою є спрямування навчального процесу на формування і розвиток основних навичок та

* © Амеліна С.М.*

вмінь у соціальному та професійному спілкуванні, тобто іншомовної комунікативної компетенції.

Іншомовна комунікативна компетенція – це сукупність навичок, умінь та знань, що дозволяє навчатися, працювати та спілкуватися в багатонаціональному суспільстві і досягати у рівноправному діалозі взаєморозуміння і взаємодії з представниками інших культур [7].

Ця компетенція реалізується насамперед через розвиток навичок та умінь у основних видах мовленнєвої діяльності, що охоплюють рецепцію, продукцію, інтеракцію та медіацію, та реалізуються як у писемній, так і в усній формах [1].

Розвиток іншомовної комунікативної компетенції надає студентові можливість:

- вдосконалювати свої вміння в читанні, аудіюванні, письмі та говорінні для вироблення навичок працювати з інформацією текстів різних типів з будь-яких джерел на основі вже набутих знань про світ; вилучати, аналізувати і систематизувати, добирати та передавати інформацію;

- на основі здобутої інформації формувати власну думку, обґрунтовувати її та надавати необхідні пояснення;

- розпізнавати наміри повідомлення, які відповідають певним різновидам текстів з їх граматичними структурами і правилами, розуміти та переносити їх на адекватні ситуації [5, с. 10].

Мовна компетентність включає такі компоненти:

- фонетика, фонологія: ортофонія і орфографія;

- граматики: морфологія, синтаксис;

- лексика: вокабуляр, лексичні зв'язки, словотворення / неологія;

- дискурс: мовні норми структури тексту.

При оцінюванні сформованості іншомовної комунікативної компетенції крім змістовності, когерентності, лексичної адекватності, відповідності фонетичним нормам, враховується також і граматична коректність (дотримання правил орфографії та пунктуації, правильність вживання різноманітних граматичних структур). Граматичну компетенцію дослідники тлумачать як знання граматичних засобів мови і здатність їх застосовувати.

Отже, навчання граматики і формування граматичної компетенції має бути логічною і важливою складовою процесу формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх філологів.

Граматична компетенція філолога може бути визначена як знання і здатність користуватися граматичними ресурсами мови. Граматична компетенція мовця проявляється у здатності продукувати і розуміти речення і тексти. Робота з граматикою повинна бути не окремою метою, а пов'язуватися з практичним використанням мови, відповідно як засіб, що сприяє успішній комунікації. Тому при формуванні граматичної компетенції граматики розглядається не вилученою з контексту, а вбудованою в комунікативну ситуацію або комунікативний контекст.

Згідно з положеннями «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», формально граматики мови може розглядатись як набір принципів, що керують сумою елементів та організують їх у значущі і завершені ряди (речення). Граматична компетенція – це здатність розуміти й виражати значення, продукуючи і розпізнаючи правильно оформлені згідно з цими принципами фрази та речення (що є протилежним заучуванню та відтворенню їх як стійких формул). Граматики будь-якої мови у цьому плані дуже складна і далека від того, щоб мати завершену визначеність або вичерпність. Існує ціла низка відповідних теорій та моделей для організації слів у речення [1, с. 167].

У «Загальноєвропейських рекомендаціях...» створено шкалу граматичної правильності. Ця шкала може розглядатись у зв'язку зі шкалою для загального лінгвістичного діапазону (табл. 1).

Таблиця 1

**Шкала граматичної правильності
(за «Загальноєвропейськими рекомендаціями...»)**

Граматична правильність	
C2	Здійснює постійний граматичний контроль складного мовлення, навіть коли в цей час його/її увага спрямована на інше (напр., на подальше планування, контроль за іншими)
C1	Постійно підтримує високий рівень граматичної правильності; помилки трапляються рідко і вони майже непомітні.
B2	Належний граматичний контроль; випадкові помилки або несистематичні огріхи та незначні порушення у структурі речення все ж інколи трапляються, проте рідко, і до того ж вони часто виправляються при поверненні назад.
	Демонструє відносно високий ступінь граматичного контролю. Не робить помилок, що ведуть до нерозуміння.
B1	Спілкується зі свідомою правильністю у знайомих контекстах; здійснює належний загальний контроль, хоча спостерігається інтерференція рідної мови. Трапляються помилки, проте ясно, що саме він/вона прагне виразити.
	Свідомо й правильно використовує репертуар структур і речень частого вжитку, пов'язаний з найбільш передбачуваними ситуаціями.
A2	Правильно вживає деякі прості структури, але все ж систематично припускає грубі помилки - наприклад, плутає часи і забуває робити узгодження; проте цілком ясно, що він/вона намагається сказати.
A1	Демонструє лише обмежений контроль деяких простих граматичних структур і речень/фраз/виразів із засвоєного репертуару.

Користувачі «Загальноєвропейських рекомендацій...» можуть, за бажанням, розглянути і, відповідно, встановити:

- на якій граматичній теорії вони базують свою роботу;
- які граматичні елементи, категорії, класи, структури, процеси і зв'язки будуть потрібні студентам, якими вони повинні оволодіти і користуватися.

За Е. Чірнером, граматична компетенція формується не засвоєнням правил, а шляхом запам'ятовування синтагм. Синтагми, маючи сенс, є неаналізованими одиницями висловлювання, які можуть складатися як з окремих слів, так і з поєднання слів, а також бути повними (короткими) реченнями. Припущення, що запам'ятовування синтагм (лексичних фраз) відіграє важливу роль в оволодінні граматичною компетенцією, підтримує ряд дослідників.

Знання про частини мови та загальні знання граматичних закономірностей засвоюються на основі аналізу порядку слів, який відбувається імпліцитно і автоматично, тобто через знання того, які слова в яких поєднаннях слів і фраз можуть з'являтися. Студенти запам'ятовують фрази, частини речення і речення повністю, синтаксичний аналіз (несвідомо і автоматично) яких проводиться пізніше. Проте, щоб цей неявний аналіз міг відбутися, повинна бути засвоєна дуже велика кількість синтагм для кожного граматичного явища.

Отже, граматична компетенція може формуватися шляхом свідомого сприйняття вираження мови, як запам'ятовування чітко сприйнятих синтагм, пов'язаних

зі змістовими і ситуаційними характеристиками комунікативної взаємодії. Але вона також може розумітися абстрактно – як свідоме сприйняття закономірностей і правил.

Однак, у практиці вивчення іноземної мови неможливо виокремити одну із компетенцій. Проте можна визначити низку засобів для здійснення цілеспрямованого методичного впливу на її формування і розвиток. Зокрема, доцільно граматичну компетенцію формувати на основі граматики тексту.

Слід враховувати, що на розвиток усної граматичної компетенції позитивно впливає навчання письму.

Формування граматичної компетенції можливе при застосуванні індуктивного підходу, зокрема, у процесі читання, що водночас сприяє пробудженню інтересу до вивчення граматики і, як наслідок, підвищенню ефективності її засвоєння. До того ж студенти засвоюють інструментарій, який допоможе їм обговорювати граматичні явища. Перевагою такого підходу є автентичність та релевантність занять. При цьому вдається уникати небажаних елементів навчального процесу, а саме демотивації студентів. Адже суттєвим недоліком традиційних граматичних вправ є велика кількість помилок, яка демотивує студентів, особливо слабких.

Це передбачає, що мовні явища представляються і обговорюються в їх природному середовищі. Зокрема, такі граматичні феномени, як використання артиклів, анафоризація, умовний спосіб, пасивний стан, члени речення, сприймаються вірно тільки на рівні дискурсу або тексту.

Зазначимо, що особливу увагу слід надавати роботі над граматичними помилками. При цьому негайне виправлення помилок при вивченні мовних норм, виконанні граматичних вправ є доцільним і корисним, але під час продукування змісту є недоцільним, оскільки це може перешкоджати комунікативній діяльності студента. Ефективним засобом є також спонукання студентів до самостійного виявлення й виправлення граматичних помилок.

Підтвердження цієї думки знаходимо у пропозиції М. Брінітцер, Ф. Дамм методики навчання граматики, яка спирається на актантну модель як основу граматики речення і тексту. Граматична компетенція розглядається у цьому випадку як володіння студентами основними граматичними структурами, необхідними для досягнення розуміння мовою спілкування в межах засвоєних тем. При цьому граматиці відводиться допоміжна роль.

Набір окремих слів, написані самими студентами тексти і тексти для виправлення помилок використовуються для послідовного розвитку здатності до самостійного виправлення помилок, яку дослідниці вважають особливо важливою. Крім того, вони переконані, що самокоригування тільки тоді є дійсно ефективним, коли воно застосовується до вже знайомого матеріалу. Корисним буде завдання на знаходження і коригування помилок у домашніх роботах інших студентів [6].

У фазі активного говоріння варто, не перебиваючи мовця, занотувувати найбільш грубі помилки і потім представити їх для спільного коригування наприкінці заняття.

Розпізнавання помилок має бути елементом процесу формування граматичної компетенції майбутніх філологів.

Граматична компетенція студентів може розвиватися у проектній роботі відповідного спрямування. Прикладом є, зокрема, проект EUROMAIL.COM (EUROpean Adults MAILing to COMmunicate) у Чеській Республіці, Данії і Нідерландах. Ті, хто вивчає іноземну мову, розподіляються викладачами у пари, які спілкуються між собою. Під час спілкування учасники проекту описують себе, своє повсякдення, культурне оточення. До основних цілей зазначеного проекту, крім мотивації до вивчення іноземної мови, належать також активація набутих знань і розвиток компетенцій, пов'язаних насамперед з писемним мовленням (у тому числі й граматичної), та розвиток ІТ-компетенцій.

Таким чином, формування граматичної компетенції є важливою складовою процесу формування іншомовної комунікативної компетенції. Граматична компетенція може формуватися шляхом свідомого засвоєння закономірностей і правил або у поєднанні зі змістовими і ситуаційними характеристиками комунікативної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із вивченням ефективності окремих засобів формування граматичної компетентності майбутніх філологів.

Література:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Кияк Т. Р. Засади викладання іноземних мов в Україні в новітніх умовах (пропозиції науково-методичної комісії МОН України з іноземної філології) [Електронний ресурс] / Т. Р. Кияк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – № 6. – С. 111–114.
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах / [кол. авторів під кер. С. Ю. Ніколаєвої]: підручник. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
4. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11–17.
5. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України / С. М. Амеліна, Л. С. Аззоліні та ін. – К. : Гете-інститут, Ленвіт, 2006. – 90 с.
6. Brinitzer M., Damm V. Grammatik sehen: Lehrerhandreichungen. – Max Hueber Verlag, 2000. – 126 S.
7. Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen. – К. : Ленвіт, 2004. – 256 с.
8. Fearn A. Fachsprachenunterricht / A. Fearn // Handbuch Fremdsprachenunterricht / [K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm]. – 5. Auflage. – Tübingen; Basel : A. Francke, 2007. – S. 169–174.
9. Funk H. Berufsbezogener Fremdsprachenunterricht / H. Funk // Handbuch Fremdsprachenunterricht / [K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm]. – 5. Auflage. – Tübingen ; Basel : A. Francke, 2007. – S. 175–178.
10. Profile Deutsch: Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen / [M. Glaboniat, M. Müller, P. Rusch, H. Schmitz, L. Wertenschlag]. – Berlin, München, Wien, Zürich, New York : Langenscheidt, 2005. – 240 S.
11. Tschirner, Erwin. Kompetenz, Wissen, mentale Prozesse: Zur Rolle der Grammatik im Fremdsprachenunterricht. In H. Funk & M. Koenig, Hrsg., Kommunikative Didaktik in Deutsch als Fremdsprache – Bestandsaufnahme und Ausblick. Festschrift für Gerhard Neuner. München : Iudicium, 2001. – S. 106–25.

Амеліна С.Н.

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАММАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ФИЛОЛОГОВ

Рассмотрены вопросы формирования грамматической компетенции как важной составляющей иноязычной коммуникативной компетентности будущих филологов. Проведено сравнение преимуществ овладения грамматикой в коммуникативных контекстах и формального преподавания грамматики. Освещены уровни сформированности грамматической правильности в соответствии с общеевропейскими требованиями к языковому образованию. Акцентируется необходимость изучения грамматики в практическом использовании языка, что способствует успешной коммуникации. Представлены особенности работы будущих филологов над грамматическими ошибками. Предложены средства формирования грамматической компетенции будущих филологов.

Ключевые слова: грамматическая компетенция, коммуникация, методика, иностранный язык, студент.

Amelina S.N.

FORMATION OF GRAMMATICAL COMPETENCE OF FUTURE PHILOLOGISTS

The article deals with problems of the formation of grammatical competence as an important component of foreign language communicative competence of future philologists. This competence is implemented primarily through the development of skills and abilities in the major types of speech activity, covering reception, production, interaction and mediation. Grammatical competence of philologist is defined as the knowledge and ability to use the grammatical resources of language. A comparison of the benefits of mastering grammar in communicative contexts and formal teaching of grammar is made. The levels of formation of grammatical correctness in accordance with the European requirements for language education are submitted. The need to study grammar in practical use is emphasized. The formation of grammatical competence grammar is viewed not withdrawn from the context, and integrated in the communicative situation or communicative context. That can promote successful communication. The features of the work of future philologists over grammatical errors are described. Means of forming grammatical competence of future philologists are provided. Grammatical competence may be formed by the conscious assimilation of the laws and regulations or in combination with semantic and situational characteristics of communicative interaction. It is advisable to form grammatical competence based on text grammar. Grammatical competence of students can be developed in project work in related areas.

Key words: grammatical competence, communication, methods, foreign language, student.

УДК 37.02: 378: 37.041

Коновал О.А., Туркот Т.І.*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

У статті здійснено аналіз змісту теоретико-методологічних (системного, аксіологічного, синергетичного) підходів до організації самостійної роботи майбутніх учителів, обґрунтовано необхідність їх реалізації в сучасному освітньо-інформаційному середовищі вищого навчального закладу. Підкреслено, що нові концептуальні підходи до організації самоосвітньої роботи студентів ґрунтуються на гуманістичній парадигмі, яка оголошує своїм головним орієнтиром формування цілісної особистості педагога у процесі його саморозвитку. Визначено, що однією з основних в організації самоосвіти є проблема мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня діяльність, самостійна робота, мотивація навчально-пізнавальної діяльності, теорія самоорганізації, комп'ютерні дидактичні засоби, кумулятивний ефект, системний підхід, аксіологічний підхід, синергетичний підхід, освітньо-інформаційне середовище.

Перспектива входження України до Європейського союзу зобов'язує всі рівні національної освіти швидко реагувати на нові виклики часу:

- 1) глобалізацію (відкритість соціально-економічного простору, конкуренція на ринку праці);
- 2) демографічну кризу (зменшення людських ресурсів, що зумовлює оптимальне використання освітнього і виробничого потенціалу населення);
- 3) інновації в науково-технічній сфері (інформаційно-комунікативні технології, нанотехнології, біотехнології тощо);
- 4) мобільність людських ресурсів, швидкість і частоту комунікацій людей у різних сферах, які змінюють інформаційно-освітній простір країни.

Ці чинники вимагають визначення концептуальних довгострокових стратегій

* © Коновал О.А., Туркот Т.І.*